

УДК 811.111'367.625'42:821.111-3.09
DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2663-3426/2023-1-5>

ДІЄСЛОВА ЯК МАРКЕРИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ НЕВЛАСНЕ-ПРЯМОЇ МОВИ У СТРУКТУРІ ОПОВІДІ

Нера Наталя Ярославівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської філології
Львівський національний університет імені Івана Франка
neranataly1@gmail.com
orcid.org/0009-0000-8094-5589

Статтю присвячено розгляду дієслова як репрезентуючого компоненту у структурі невласне-прямої мови на основі жіночої прози першої половини ХХ століття. У процесі дослідження визначено, що дієслова передають ставлення автора до персонажа, допомагають читачеві зазирнути в світ героя, діють на його емоції і сприйняття описуваних подій. У пропонуванні розвідці застосовано зіставний та опозиційний методи. Перший дозволив виявити специфіку, подібності та відмінності вербальної поведінки персонажа-жінки vs персонажа-чоловіка та їхніх функцій на лексичному рівні, другий - використано для ідентифікації невласне-прямої мови, для виявлення диференційних ознак чоловічої vs жіночої невласне-прямої мови, для встановлення між ними системних зв'язків та для класифікації комунікації "чоловічого" та "жіночого" типу.

Зауважено, що однією з форм текстової актуалізації чоловічої vs жіночої невласне-прямої мови є репрезентуючі дієслова, які вказують на гендерні диференційні параметри чоловічої і жіночої невласне-прямої мови, слугують засобом виділення персонажної перспективи, є сигналом хвилювань персонажів, їхніх відчуттів та сприйняття. Явище репрезентуючого компоненту проаналізовано у двох аспектах: з огляду семантики та позиції у тексті у чоловічій та жіночій невласне-прямій мові. Дистрибуція репрезентуючого компоненту у чоловічому та жіночому засвідчує, що інтерпозиція переважає, тоді як препозиція і постпозиція більш ніж удвічі рідше трапляється в аналізованих творах. Виділено декілька груп дієслів, які вводять невласне-пряму мову в контекст твору, а саме дієслова думки, дієслова мовлення, дієслова почуття, дієслова запитань/відповіді. Аналіз семантики репрезентуючого компоненту у невласне-прямій мові чоловічого та жіночого типу налічує чотири групи дієслів, з широким спектром синонімів, які вказують на роздуми, внутрішні імпульси психіки персонажа, передають хвилювання та відчуття, відтворюють внутрішні рефлексії персонажів. Простежено, що різноманітність способів введення невласне-прямої мови пояснюється тим, що вона є органічним поєднанням позицій автора і персонажа.

Ключові слова: репрезентуючий компонент, невласне-пряма мова, пряма мова, непряма мова, текст, дискурс, авторська мова, мова персонажа, семантика, гендер, чоловіче, жіноче.

VERBS AS MARKERS OF THE REPRESENTATION OF FREE-INDIRECT SPEECH IN THE STRUCTURE OF A NARRATIVE

Nera Natalya Yaroslavivna,
Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of English Philology
Ivan Franko National University of Lviv
neranataly1@gmail.com
orcid.org/0009-0000-8094-5589

The article is devoted to the study of the verb as representing component in the structure of free-indirect speech on the material of women's prose of the first half of the 20th century. In the very research it was determined that verbs convey the author's attitude to the character, help readers immerse themselves in the world of the hero, act on his emotions and perceive the described events. Our research employs comparative and oppositional methods. The first helped to reveal the peculiarities, similarities and differences of the verbal behavior of a female character vs a male character and their functions at the lexical level; the second was used to identify inner free-indirect speech, to identify differential features of male vs female free-indirect speech, to establish systemic connections between both of them, to classify "male" vs "female" type of communication.

It has been noted that one of the forms of free-indirect speech actualization are representative verbs that indicate the gender of differential parameters of male and female free-indirect speech, serve as a means of removing the character's perspective, and are a signal of characters' excitement, their feelings and perceptions. The phenomenon of representative component is analyzed in two aspects: in terms of semantics and its position in the text in the structure of masculine and feminine free-indirect speech. Its distribution in free-indirect speech proves that interposition prevails, while preposition

and postposition occur more than twice as often in the analyzed pieces of work. There are several groups of verbs that introduce free-direct speech into the context such as: verbs of thought, verbs of speech, verbs of feelings, verbs of questions/answers. The analysis of the semantics of masculine and feminine free-indirect speech includes 4 groups of verbs, with a wide range of synonyms, which indicate the thoughts, internal impulses of the character's psyche, convey excitement and feelings, reproduce the characters' internal reflections. It was observed that the variety of ways of introducing free-indirect speech is explained by the fact that it is an organic combination of the positions of the author and the character.

Key words: representative component, free-direct speech, direct speech, indirect speech, text, discourse, author's language, character's language, semantics, gender, male, female.

Вступ. Становлення лінгвістики тексту як окремої галузі філології відображає розвиток сучасної лінгвістичної думки. Інтерес до вивчення тексту зумовлений прагненням пояснити мову як глобальне явище з точки зору сучасного мовознавства, як засіб комунікації, глибше вивчити зв'язок мови із людською діяльністю, що реалізується через текст. У вітчизняному та зарубіжному мовознавстві вагомий внесок у дослідження синтаксичних особливостей комунікативної поведінки статей зробили Н. Д. Борисенко (2003), О. Л. Бессонова (2003), О. О. Дорош (2006), А. П. Мартинюк (2004), О. Л. Козачишин (2003), Ю.Г. Ковбаско (2009), О. Єсперсен (1922), Р. Лакофф (2000). Однак, аналіз репрезентуючого компоненту у структурі невластиво-прямої мови крізь гендерну призму ще не був предметом дослідження. **Мета статті** розглянути лексичну структуру дієслова як репрезентуючого компоненту (РК) у невластиво-прямої мові (НПМ) у романах В. Вульф (Woolf, 2002; 2003; 2012) та М. Сінклер (Sinclair) з огляду семантики та його позиції у структурі НПМ. Дієслово виступає як семантичне ядро, центр репрезентуючого компоненту. **Предметом дослідження** є НПМ, яка поєднує авторську мову з чоловічою та жіночою мовами. Таким чином, ми розрізняємо чНПМ та жНПМ, яке проникає у різні структури авторської оповіді, що знімає з контексту нейтральність та підсилює драматизм уведення прямої мови. НПМ виступає в прозі «як прекрасний вид передачі голосів, що їм, за авторським задумом, треба звучати стримано, приглушено, нещиро, іноді – залишатися тільки «внутрішніми» голосами, вираженням роздумів, зазначених у себе почувань тощо» (Пономарів, 1992:112). **Методологія нашого дослідження** базується на використанні зіставного та опозиційного методів. Перший включає в себе спостереження і класифікацію емпіричного матеріалу. У зіставному методі ми виділяємо наступні етапи: 1) виділення аналізованих одиниць, у нашому випадку – внутрішнє НПМ; 2) поділ внутрішнього НПМ на внутрішні рефлексії, внутрішній монолог, потік свідомості; 3) класифікація та інтерпретація чоловічого та жіночого внутрішнього НПМ. Цей метод дозволяє виявити специ-

фіку, схожість та відмінності вербальної поведінки персонажа-жінки і персонажа-чоловіка та їхніх функцій на лексичному рівні. **Опозиційний метод** використовується для ідентифікації НПМ, для виявлення відмінних ознак чНПМ vs жНПМ на лексичному рівні, що відрізняють чоловіче від протиставлюваного жіночого НПМ, для встановлення системних зв'язків між чоловічим та жіночим НПМ, а також для класифікації комунікації за типом «чоловіча» та «жіноча».

Розділ 1. Позиція репрезентуючого дієслова у невластиво-прямої мові. Дієслова у невластиво-прямої мові виконують важливу функцію, передаючи хвилювання, відчуття та внутрішні імпульси психіки персонажа. Їх особливість полягає в тому, що вони актуалізуються у контексті тексту за допомогою спеціальних слів та зворотів, які виділяють елементи НПМ, а також служать засобом розмежування авторської оповіді та думок персонажів.

Аналізуючи репрезентуючі дієслова у чоловічому та жіночому НПМ, слід зазначити, що вони можуть знаходитися в різних позиціях у реченні, а саме: перед дієсловом – *препозитивно* (4,7% :: 10,2%), між підметом та присудком – *інтерпозитивно* 23,6% :: 46%) або після присудка – *постпозитивно* (5,4% :: 10,1%). Крім того, ці дієслова мають певні загальносемантичні особливості. Наші результати розподілу репрезентуючих дієслів чоловічого та жіночого НПМ показують їх абсолютні та відносні показники (див. таблиці 1).

Загалом, результати нашого дослідження підтверджують, що дієслова в НПМ виконують важливу роль у передачі внутрішніх станів персонажів. Їх розподіл у різних позиціях у реченні може відрізнитися, але загальний розподіл для чоловічого та жіночого НПМ є схожим.

Таблиця 1

Позиція репрезентуючого компоненту у чНПМ vs жНПМ

№	Позиційність РК	чНПМ		жНПМ	
		к-сть	%	к-сть	%
1	Препозиція	47	4,7	102	10,2
2	Інтерпозиція	236	23,6	459	46
3	Постпозиція	54	5,4	101	10,1
	РАЗОМ	337	33,7	662	66,3

Ввідні слова використовуються для передачі чоловічого та жіночого НПМ (препозиція). Автор наголошує на напрям думок персонажа, а потім викладає його зміст:

(1) ****He wondered*** why she hadn't said a word about Gwenda. He supposed it was because she knew that there was nothing she could say that would not hurt him (Sinclair:132).*

(2) *Fingering one of them***she murmured***: "How am I burdened with what they drew from the earth; memories; possessions. This is the burden that the past laid on me, last little donkey in the long caravanserai crossing the desert. 'Kneel*

down,' said the past. 'Fill your pannier from our tree. Rise up, donkey. Go your way till your heels blister and your hoofs crack" (Woolf, 2012:77).

Отож, слова, які вводять чоловіче та жіноче НПМ часто описують зовнішню або внутрішню ситуацію, різноманітні настрої та стани, що підготовлюють читача до сприйняття думок персонажа. У наведених прикладах репрезентуюча частина виступає як початковий епізод зображення.

Введення слів може відбуватися як у середині чНПМ та жНПМ (інтерпозиція), так і на їх завершенні (повторне введення). Такий порядок використання ввідних слів спостерігається, коли автор зосереджує увагу на процесі мовлення, зміні його перебігу та наголошує на мовних особливостях персонажа, його психофізичному стані, жестах, поведінці та оточуючих обставинах:

(3) *And her gesture, tearing the paper ... What a queer set they are,***she thought***, as she followed Eleanor down the stairs. Her red-gold cloak trailed from step to step. So she had seen her father crumple The Times and sit trembling with rage because somebody had said something in a newspaper. How odd! And the way she tore*

*it!***she thought***, half laughing, and she flung out her hand as Eleanor had flung hers. Eleanor's figure still seemed erect with indignation. It would be simple,***she thought***, it would be satisfactory,***she thought***, following her down flight after flight of stone steps, to be like that. The little knob on her cloak tapped on the stairs. They descended rather slowly (Sinclair:21).*

Постпозиція у чоловічому та жіночому НПМ є менш продуктивною, оскільки введене слово фіксує увагу читача на діях, які передували думкам персонажа і супроводжують їх. Наприклад, у реченні: (4) *North took up his glass again. What was I thinking last time I looked at it? ***he asked himself ***. A block had formed in his forehead as if two thoughts had collided and had stopped the passage of the rest. His mind was a blank. He swayed the liquid from side to side. He was in the middle of a dark forest (Sinclair:21).*

Розділ 2. Семантика репрезентуючих дієслів. Щоб визначити, які саме ввідні дієслова використовують у НПМ, проведено кількісний аналіз загальносемантичних особливостей РК в залежності від опозиції «персонаж-чоловік vs персонаж-жінка». Аналіз семантики репрезентуючого компоненту в чоловічому та жіночому НПМ показав наявність 4 груп дієслів з широким спектром синонімів, що вказують на роздуми, внутрішні імпульси психіки персонажа, передають хвилювання та відчуття, відображають внутрішні рефлексії персонажів (див. табл. 2).

У НПМ, яка є суб'єктивною та індивідуальною за своєю природою, дієслова думки в репрезентуючих конструкціях у чоловічому та жіночому НПМ виконують роль сигналу внутрішнього мовлення персонажа, його роздумів. Занурюючи читача у світ персонажа, автор «примушує» його переживати ті ж

Таблиця 2

Види дієслів у НПМ

№	Види дієслів	чНПМ		жНПМ	
		К-сть	%	К-сть	%
1	Дієслова думки (to think, to wonder, to suspect, to resent, to know, to understand, to ruminate, to dream, to doubt)	226	22,6	458	45,8
2	Дієслова мовлення (to say, to tell, to ask, to repeat, to inform, to warn, to sigh, to murmur, to whistle, to be silent etc)	76	7,6	129	13
3	Дієслова почуття (to feel, to amaze, to worry, to blush, to surprise, to frighten, to deplore)	10	1	39	3,9
4	Дієслова запитань/відповіді (to ask, to question, to answer, to say nothing etc).	25	2,5	36	3,6
	РАЗОМ	337	33,7	662	66,3

емоційні сплески, що й сам герой: (5) "There're all differences, ***she thought***, standing by the drawing-window, are enough, quite enough. She had in mind at the moment, rich and poor, high and low..." (Woolf, 2002:7). Репрезентуючий компонент не лише позначає смислове значення чи процес мислення, але й акцентує психофізичний стан персонажа.

Дієслова мовлення в репрезентуючих конструкціях позначають констатацію певного факту, допомагаючи автору виразити інтелектуальний та мовно-ментальний процес персонажа: (6) Once you fall, ***Septimus repeated to himself***, human nature is on you. Holmes and Bradshaw are on you. They scour the desert. They fly screaming into the wilderness. Human nature is remorseless (Woolf, 2003:109).

Стилістично-нейтральне дієслово repeat набуває в контексті особливого емоційного відтінку: (7) Can't paint, can't write, ***she murmured*** monotonously, anxiously considering what her plan of attack should be. For the mass loomed before her; it protruded; she felt it pressing on her eye balls...and as she lost consciousness of outer things, and her name and her personality, her mind kept throwing up from its depths, scenes, and names, and sayings, like a fountain spurting over that glaring, white space, while she modeled it with greens and blues (Woolf, 2002:119). Експресія дієслова murmur підсилена прислівниками monotonously, anxiously, які передають внутрішній стан персонажа.

Жінка-автор використовує дієслова, що передають почуття персонажів, для того, щоб відтворити їх внутрішній світ. Вона прагне передати процес формування почуттів та емоцій, а також виразити певні аспекти характеру та душевного стану героїв: (8) It was a feeling, some unpleasant feeling, earlier in the day perhaps; something that Peter had said, combined with some depression of her own, in her bedroom, taking off her hat; and what Richard had said he added to it, but what had he said? There were his roses. Her parties! That was it! (Woolf, 2003:203). (9) Strife, divisions, difference of opinion, prejudices twisted into

the very fiber of being, oh that they should begin so early, Mrs. Ramsay deplored (Woolf, 2002:6).

Уводячи запитання та відповіді у текст, який описує внутрішній світ персонажа, автор створює близькість між читачем і героєм. Це дозволяє автору розкрити духовний світ героя, показати його процес роздумів та міркувань, а також інтерпретувати психологію його поведінки.

(10) There's the spring on the tablecloth; there's my painting; I must move the tree to the middle; that matters – nothing else. Could she not hold fast to that, ***she asked herself***, and not loses her temper, and not argues; and if she wants a little revenge take it by laughing at him? (Woolf, 2002: 62).

(11) That was all; but for him it was as if she had said, 'I'm only amusing myself with you; I've an understanding with Richard Dalloway.' So he took it. He had not slept for nights. 'It's good to be finished one way or the other,' ***he said to himself*** (Woolf, 2003:70).

Експресивно-діалогічна частина тексту відтворює прямий голос персонажа, що складається з послідовності питань, відповідей чи пояснень, а виділені дієслова є перехідною ланкою між репрезентуючим компонентом та внутрішнім мовленням персонажа.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що введення чоловічого та жіночого НПМ в текст зазвичай відбувається через репрезентуючу частину, яка містить дієслово, що відокремлює авторський та персонажний наративи. Порівняння чоловічого та жіночого НПМ з точки зору їх позиції у реченні та загальносемантичних характеристик показує досить неоднорідну ситуацію: як для чНПМ, так і для жНПМ найбільш поширеним видом позиційності репрезентуючого компоненту є інтерпозиція, з відповідними показниками у чНПМ – 23,6% та у жНПМ – 46%; менш продуктивними є препозиція (чНПМ – 4,7%; жНПМ – 10,2%) і постпозиція (чНПМ – 5,4%; жНПМ – 10,1%) за нашими обрахунками. Варіативність позиційності репрезентуючого компоненту у чНПМ та жНПМ можна зобразити наступною схемою (рисунки 1).

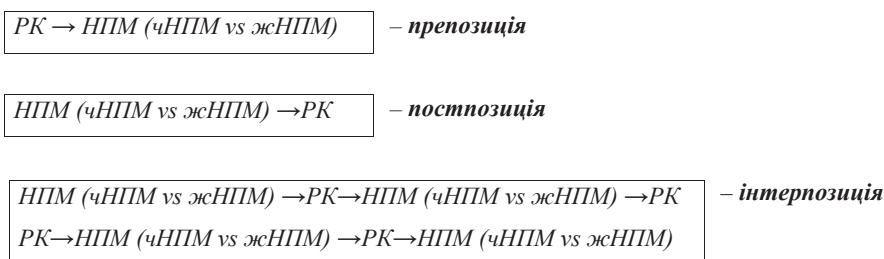

Рис. 1. Варіативність позиційності РК у чНПМ та жНПМ

Щодо семантики репрезентуючого компоненту у чоловічому та жіночому НПМ виявлено наступні закономірності: дієслова, що виражають думки, превалюють в обох підвидах НПМ (45,8% у жНПМ порівняно з 22,6% у чНПМ); дієслова мовлення представлені таким чином: 13% у жНПМ і 7,6% у чНПМ. Що стосується дієслів з семою почуття, тут є різниця, зокрема, 3,9% у жНПМ порівняно з 1% у чНПМ. Щодо дієслів запитання/відповіді, вони становлять 3,6% у жНПМ і 2,5% у чНПМ, що свідчить про їхню відносну рівновагу.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі.

Таким чином, проведене дослідження дає можливість зробити висновки, що репрезентуючі дієслова виконують роль сигналу появи НПМ і вводять чоловіче та жіноче НПМ у художню канву твору, одночасно вказуючи на гендерні відмінності між чоловічим та жіночим мовним стилем. Ці дієслова виражають хвилювання персонажів, їхні відчуття та сприйняття, а також відображають ставлення автора до своїх персонажів, що свідчить про взаємодію між автором і персонажем. Репрезентуючий компонент відіграє важливу роль у комунікації між автором і читачем, оскільки сприяє зануренню читача в світ героя, впливаючи на емоційний та когнітивний рівні сприйняття описуваних подій. Різноманітність способів введення чоловічого та жіночого НПМ пояснюється тим, що репрезентуючий компонент є органічним поєднанням авторських та персонажних позицій. Для подальшого дослідження важливим є аналіз жіночої прози з метою вивчення мовної особистості жінки-авторки та чоловіка-автора.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» . Київ, 2003. 40 с.
2. Борисенко Н. Д. Гендерний аспект репрезентації персонажного мовлення в англійських драматичних творах кінця ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступення канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови». Київ, 2003. 20 с.
3. Дорош О. О. Лінгвокогнітивний і комунікативний аспекти авторського жіночого мовлення в романах Маргеріт Дюрас : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.05 «Романські мови». Київ, 2006. 20 с.
4. Ковбаско Ю. Г. Розділове запитання в гендерлекті *Науковий вісник Волинського нац. ун-ту імені Лесі Українки. Серія «Гендерна лінгвістика»*. 2009. №. 6. С. 310–315.
5. Козачишина О. Л. Лінгвістичні прояви гендерних характеристик англомовних художніх текстів (на матеріалі амер. прози ХХ) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 «Германські мови» Київ 2003. 20 с.

6. Мартинюк А. П. Конструювання гендеру в англомовному дискурсі: монографія. Харків: Константа, 2004. 292 с.
7. Пономарів О. Д. Стилїстика сучасної української мови : підручник . Київ : Либідь, 1992. 248 с.
8. Jespersen O. Language: its Nature, Development and Origin. London : Allen & Unwin, 1922. 456 p.
9. Lakoff R. The language war. Berkley : University of California Press, 2000. 322 p
10. Sinclair May Mary Olivier [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.gutenberg.org/ebooks/9366>.
11. Sinclair May The Three Sisters [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.gutenberg.org/ebooks/11876> .
12. Woolf V. Mrs. Dalloway. London: Wordsworth Classics, 2003. 146 p.
13. Woolf V. The Years. Between the Acts. London : Wordsworth Classics, 2012. 413 p.
14. Woolf V. To the Lighthouse. London : Wordsworth Classics, 2002. 160 p.

REFERENCES:

1. Biessonova O.L. (2003) Otsinnyi tezaurus anhliiskoi movy: kohnityvnyi i hendernyi aspekty [Estimated Thesaurus of English: Cognitive and Gender Aspects]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia d-ra filol. nauk : 10.02.04 «Hermanski movy» . Kyiv. 40 p. [in Ukrainian].
2. Borysenko N.D. (2003) Gendernyi aspekt reprezentatsii personazhnoho movlennia v anhliiskykh dramatychnykh tvorakh kintsia KhKh stolittia [The gender aspect of character speech representation in English dramatic works of the late 20th century] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupennia kand. filol. nauk : 10.02.04 «Hermanski movy». Kyiv. 20 p. [in Ukrainian].
3. Dorosh O.O. (2006) Lihvokohnityvnyi i komunikatyvnyi aspekty avtorskoho zhinochoho movlennia v romanakh Marherit Diuras [Linguistic and communicative aspects of the author's female speech in Marguerite Duras's novels] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : 10.02.05 «Romanski movy». Kyiv. 20p. [in Ukrainian].
4. Kovbasko Yu.H. (2009) Rozdilove zapytannia v genderlekti [Disjunctive questions in genderlect] *Naukovyi visnyk Volynskoho nats. un-tu imeni Lesi Ukrainky. Serii «Henderna lnhvistyka»*. №. 6. pp. 310–315. [in Ukrainian].
5. Kozachyshyna O.L. (2003) Lihvistychni proiavy gendernykh kharakterystyk anhlovnykh khudozhnikh tekstiv (na materialii amer. prozy XX) [Linguistic features of gender characteristics of English artistic texts (on the material of American prose of the XXth)]: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : 10.02.04 «Hermanski movy» . Kyiv. 20p. [in Ukrainian].
6. Martyniuk A. P. (2004) Konstruiuvannia henderu v anhlovnomu dyskursi [Gender Construction in the English discourse]: monohrafiia. Kharkiv: Konstanta. 292p. [in Ukrainian].
7. Ponomariv O. D. (1992). Stylistyka suchasnoi ukrainiskoi movy : pidruchnyk [Stylistics of the modern Ukrainian language: a textbook]. Kyiv : Lybid. [in Ukrainian].
8. Jespersen O. (1922) Language: its Nature, Development and Origin. London : Allen & Unwin. 456 p.
9. Lakoff R. (2000) The language war. Berkley : University of California Press. 322 p.
10. Sinclair May Mary Olivier [Elektronnyi resurs]. Retrieved from: <https://www.gutenberg.org/ebooks/9366>
11. Sinclair May The Three Sisters [Elektronnyi resurs]. Retrieved from: <http://www.gutenberg.org/ebooks/11876>
12. Woolf V. (2003). Mrs. Dalloway. London : Wordsworth Classics
13. Woolf V. (2012). The Years. Between the Acts . London : Wordsworth Classics
14. Woolf V. (2002). To the Lighthouse. London. : Wordsworth Classics